

بررسی نقش توسعه پایدار سواحل مکران بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

عباس خزایی

کارشناس ارشد دریانوردی، نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران
A.khazaei59@gmail.com

علیرضا بغلانی

کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران
alireza.baghilani@gmail.com

1

چکیده

این مقاله تلاش دارد تا با مطالعه شاخص‌های توسعه پایدار نقش توسعه سواحل مکران بر ابعاد مختلف امنیت ملی کشور را بررسی کند. سواحل مکران دارای مزیت‌های ژئوپلیتیکی، اقتصادی و امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران است، توسعه پایدار سواحل مکران و استفاده بهینه از ظرفیت‌های اقتصادی، ارتباط حمل‌ونقل دریایی، جاده‌ای، ریلی، هوایی و شبکه انتقال نفت و گاز؛ نقش مهمی را در ارتقای اقتدار و قدرت جمهوری اسلامی ایران خواهد داشت. ایران با توسعه پایدار سواحل مکران در همه این زمینه‌ها می‌تواند به ساماندهی نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی بپردازد و از این طریق منافع کشورهای دیگر را با سواحل مکران پیوند دهد و منزلت ژئوپلیتیکی خود را در جهان و منطقه افزایش دهد و با بسترسازی اجماع منطقه‌ای و جهانی، فرصت‌های جدیدی را برای تضمین امنیت ملی خود تولید نماید. در ابتدا شاخص‌های توسعه سواحل مکران و سپس در ادامه، نقش توسعه پایدار سواحل مکران بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل ۵۰ نفر از کارشناسان و متخصصان حوزه سواحل مکران با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب گردید. جهت دستیابی به جواب سوالات تحقیق و آزمودن فرضیه‌ها در این پژوهش ۴۳ سوال در قالب پرسشنامه تهیه شد. داده‌های به دست آمده از اجرای پژوهش با استفاده از آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان‌دهنده این است که امنیت و توسعه پایدار رابطه معنی‌دار دارند و توسعه پایدار سواحل مکران تضمین‌کننده امنیت ملی کشور است.

واژگان کلیدی: سواحل مکران، توسعه پایدار، امنیت ملی

مقدمه

عمران و آبادانی سواحل جنوب شرقی کشور در امتداد دریای عمان (سواحل مکران) هم از لحاظ ارتقاء کیفیت زندگی و سطح رفاه مردم ساکن در این مناطق و هم به دلیل پیوند محکم آن با منافع ملی در ابعاد سیاسی و اقتصادی دارای اهمیت بالایی است. سهم اندک جمعیت ساکن در همسایگی دریاها به‌ویژه سواحل مکران حکایت از کم‌توجهی برنامه ریزان به استفاده از ظرفیت سواحل جنوبی به‌ویژه دریای عمان در توسعه و رونق اقتصادی اجتماعی منطقه دارد. (ترکان، شهبازی، ۱۳۹۴). امنیت ملی با توسعه و عدالت سرزمینی رابط مستقیم دارد و نابرابری‌های توسعه بین مناطق مرکزی و پیرامونی، شکاف‌های سیاسی را عمیق‌تر می‌کند. این موضوع در کشورهایی مانند ایران که در حاشیه، تنوع قومی-مذهبی دارند، اهمیت بیشتری می‌یابد (اطاعت و موسوی)، توسعه پایدار به دلیل ماهیت کلی آن، ابعاد اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی را در برمی‌گیرد (Koppenjan, 2009). در سطح محلی توسعه مکران کمک به توسعه مناطق محروم جنوب شرق کشور است.

در این سطح، مناطق شرق هرمزگان و جنوب استان با سیستان و بلوچستان با توسعه این منطقه از وضعیت فعلی رهایی خواهند یافت این مناطق امروزه در سطح‌بندی‌های توسعه در سطح مناطق توسعه‌نیافته کشور قرار دارند و از نظر شاخص‌های اقتصادی، صنعتی، بهداشتی و تا حدودی آموزشی در وضعیت بغرنجی قرار دارند، همین امر سبب شده است احساس تبعیض و محرومیت در این مناطق به‌شدت بالا باشد. این عامل خود بستری مناسب برای رشد گروه‌های تندروی مذهبی و جریان‌های تروریستی فراهم کرده است که در برخی موارد در فقدان توجه به مسائل اقتصادی از سوی برخی رقبای منطقه‌ای ایران مورد توجه قرار می‌گیرند با توسعه سواحل مکران پسرکانه‌های این منطقه در سیستان و بلوچستان و جنوب کرمان نیز از فرصت‌های به‌دست‌آمده منتفع می‌شوند (میرزاده و کوهشاهی، ۱۳۹۵).

از گذشته‌های دور تاکنون، دسترسی به دریا یکی از عناصر مطلوب در توسعه‌طلبی کشورها بوده است. تصور می‌شود در اختیار داشتن آب‌های آزاد، شرط ضروری برای رسیدن به قدرت جهانی است (کامران، ۱۳۸۱). بایستگی‌های ژئواکونومیک توسعه منطقه جنوب شرق ایران کریدور داخلی شمال جنوب، شمال ایران را از بن‌بست نجات می‌دهد و آن‌ها را به موقعیت‌های ممتاز داخلی و بین‌کشوری متصل می‌کند. گذر راه بین‌المللی شمال جنوب ایران را در نقش حلقه واسط میان کشورهای نیمکره شمالی و کشورهای آسیای جنوب غربی و آسیای جنوب شرقی، قرار می‌دهد و به آن حیثیت و موقعیتی کاملاً بین‌المللی می‌بخشد. اکنون، نجات از بن‌بست‌ها و پیچیدگی‌های سیاست داخلی در ایران، منوط به تصمیم و رفتار ایرانیان در گشایش دروازه‌های ایران زمین، به‌سوی هم‌اوردی‌های اقتصادی بین‌المللی نیز موجب رونق بازار توسعه در ایران می‌شود و فقر و بیکاری و عقب‌ماندگی را در کشور روبه‌زوال می‌برد. (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۲).

انجام ترابری در کریدورهای ترانزیتی را علاوه بر منافع اقتصادی و اجتماعی باعث اقتدار بین‌المللی دانسته و از لحاظ امنیت ملی حائز اهمیت می‌داند که در صورت فعال شدن کریدورهای ترانزیتی مسیر ایران و رونق فعالیت‌های اقتصادی بین کشورهای اسلامی موقعیت ایران را به‌عنوان ام‌القرای کشورهای اسلامی تقویت می‌کند (روحانی، ۱۳۹۰).

هیچ‌کدام از کشورها به آب‌های گرم دسترسی ندارند ساختن کریدور شمال-جنوب بهترین فرصت برای ایران است که حمل‌ونقل با هند را توسعه بدهد. نبود دسترسی مستقیم به آسیای مرکزی باعث شده که هند ایران را به‌عنوان گذرگاهی برای دسترسی به بازارهای اروپا و منابع طبیعی آن ببیند. هند کریدور ایران را ساده‌ترین و ارزان‌ترین مسیر ترانزیت با آسیای مرکزی می‌داند (بلوچ، ۲۰۰۹). جعفر قامت در کتاب منافع ملی و امنیت ملی به این نتیجه رسیده است که تئوری وابستگی

متقابل اقتصادی و امنیت ملی را این‌گونه توضیح می‌دهد: از مهم‌ترین نظریه‌پردازان این تئوری، ریچارد روز کرانس، جیمز روز نای و کوهن می‌باشند. روز کرانس وابستگی متقابل را وضعیتی می‌داند که در آن پیوند مستقیم و مثبت منافع دولت‌ها به شکلی است که تغییر در موقعیت یک دولت باعث تغییر در موقعیت دولت‌های دیگر می‌شد و اعمال دولت‌ها بر یکدیگر تأثیرگذار است. امنیت اقتصادی را این‌گونه تعریف می‌کند: میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکردهای داخلی و حضور در بازارهای بین‌المللی و می‌توان گفت که اقتصاد کشور است که بودجه بخش دفاعی و امنیتی را تأمین می‌کند (قامت، ۱۳۹۴).

حمید بهبهانی در ویژه‌نامه ترانزیت ماهنامه راهبران، ایران را گذرگاه مطمئن تجارت و ترانزیت کالا بین و غرب جهان دانسته و بیان بررسی راهکارهای توسعه این صنعت در کشور پرداخته است (بهبهانی، ۱۳۸۹). سجاد بازوند و محمد کریم رئیسی در مقاله آثار اقتصادی و اجتماعی راه‌های زمینی، دریایی و خط آهن استان سیستان و بلوچستان به این نتیجه رسیده که بخش حمل‌ونقل به‌عنوان پیش‌نیاز و زیربنای توسعه دارای نقش اساسی و کارآمد در باروری امکانات و استعدادهاى بالقوه جوامع بوده که از طریق جابجایی بار و مسافر پیوند ناگسستنی بین عوامل مختلف رشد و توسعه را فراهم می‌آورد و موجب برقراری تقویت هرچه سریع‌تر و گسترده‌تر به‌عنوان یکی از مؤثرترین شاخص‌های رشد و توسعه نمایان می‌سازد که توجه به استفاده بهینه از ظرفیت‌های این بخش اهمیت خیلی بالایی دارد. ظرفیت‌ها و قابلیت‌های استان سیستان و بلوچستان در زمینه ترانزیت و حمل‌ونقل سبب توسعه اقتصادی و اجتماعی و امنیتی استان شده است (بازوند و رئیسی، ۱۳۹۴).

هدف از این پژوهش، مطالعه شاخص‌های توسعه پایدار و نقش توسعه سواحل مکران بر ابعاد مختلف امنیت ملی است. بنابراین، اهداف اصلی این پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱) بیان ادبیات توسعه پایدار سواحل مکران.
- ۲) بیان ادبیات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۳) بیان ارتباط بین توسعه پایدار سواحل مکران و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ۴) بیان ارتباط سرمایه‌گذاری در سواحل مکران و توسعه پایدار این سواحل.
- ۵) بیان گسترش و احداث بنادر جدید در طول سواحل مکران و تاثیر آن بر توسعه پایدار و امنیت ملی این سواحل.

سوالات تحقیق

- ۱) آیا توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سواحل مکران بر امنیت ملی موثر است؟
- ۲) افزایش پایگاه‌های نیروی دریایی ارتش در طول این سواحل در توسعه پایدار موثر است؟
- ۳) آیا وضعیت شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی این سواحل نمایان‌گر توسعه پایدار این سواحل است؟
- ۴) آیا پایداری اکولوژیکی سواحل مکران بر امنیت ملی موثر است؟
- ۵) آیا پایداری فضایی-مکانی سواحل مکران بر امنیت ملی موثر است؟

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی:

(۱) بین توسعه پایدار سواحل مکران و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.

فرضیه های فرعی:

- (۱) بین توسعه اجتماعی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.
- (۲) بین توسعه اقتصادی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.
- (۳) بین توسعه سیاسی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.
- (۴) بین توسعه فرهنگی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.
- (۵) بین پایداری اکولوژیکی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.
- (۶) بین پایداری فضایی-مکانی و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد.

روش تحقیق

4

در این تحقیق از روش توصیفی همبستگی استفاده خواهد شد. جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان و متخصصان حوزه سواحل مکران که با روش نمونه گیری هدفمند ۵۰ نفر انتخاب گردید. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه بوده که شامل ۴۳ سوال می باشد. سوالات پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ تایی لیکرت تهیه شده است. آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۸۷ است که نشان دهنده پایایی مورد قبول می باشد. بمنظور تجزیه و تحلیل داده ها از ضریب همبستگی پیرسون برای سنجش، رابطه بین متغیرها استفاده می شود و از آزمون رگرسیون برای بررسی تاثیر رابطه ها استفاده می شود.

یافته‌ها

توسعه پایدار

مفهوم توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ م مطرح شد و هدف آن گذشته از رشد اقتصادی و کارایی آن در تحقق اهداف اجتماعی، کاهش فقر و مدیریت منابع طبیعی پایدار است. مفهوم توسعه پایدار تاکنون به روش‌های گوناگون در قالب مفاهیم متنوعی استفاده شده است، اما محوری‌ترین ایده، مربوط به کمیسیون جهانی توسعه و محیط‌زیست بوده که در سال ۱۹۸۷ تبیین شده است. بر اساس این تعریف، توسعه‌ای پایدار است که بتواند احتیاجات نسل حاضر را بدون فدا کردن توانایی نسل‌های آینده برای برآورده سازی نیازمندی‌هایشان تأمین کند (world commission on environment and development, 1987)

امنیت ملی

امنیت ملی یعنی ایمن و در امان بودن ملت. بدیهی است ملت زمانی از امنیت برخوردار است که تمامی نیازها و ارزش‌های حیاتی آن از خطر تهدیدهای مختلف و همه‌جانبه به‌طور نسبی در امان باشند و ارتقای کمی و کیفی زندگی مردم نیز متناسب با نیاز زمان و روند تحولات جهانی، رشدی فزاینده داشته باشد؛ به‌عبارت‌دیگر مراد از امنیت ملی، ایمن و در امان بودن نسبی

تمامی نیازها و ارزش‌های حیاتی مردم در برابر تهدیدها و نیز ادامه روند رو به تزاید قدرت دولت در بستر زمان برای پاسخ‌گویی به انتظارات فزاینده تمامی افرادی است که ملت را تشکیل داده‌اند (تهامی، ۱۳۹۰).

سواحل مکران

مکران سرزمینی ساحلی در جنوب خاوری ایران و جنوب باختری پاکستان است که در طول خلیج عمان از رأس الکوه در باختر جاسک تا لاس بلا در جنوب خاوری ایالت بلوچستان پاکستان گسترده است. سرزمین مکران نام ناحیه اصیل آریایی نشین در جنوب شرقی ایران زمین می‌باشد که دارای اقوامی دلاور و جنگجو با قدمتی بیش از سه هزار سال می‌باشد (لسترنج، ۱۳۶۷).

شاخص‌ها و اهداف توسعه پایدار

یکی از موضوعات بسیار مهم در حوزه علوم انسانی و اجتماعی در قرن بیستم، موضوع توسعه است. توسعه را می‌توان رشد کمی و کیفی در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، سیاسی و فرهنگی دانست. توسعه مقوله‌ای است چندبعدی و نه یک‌بعدی و ثانیاً هر کشور با توجه به شرایط خاص و ویژه (جغرافیایی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی) خود، مسیر و شیوه‌های توسعه را شناسایی و دنبال می‌نماید. کشورهای توسعه‌نیافته به دلیل هزینه و تاوانی که در قالب راهبردها و برنامه‌های توسعه‌ای متحمل شده‌اند، الگوهای جدیدتری مثل توسعه پایدار را مطرح نمودند. (شعبانپور، ۱۳۸۶). مفهوم توسعه پایدار از دهه ۱۹۸۰ م مطرح شد و هدف آن گذشته از رشد اقتصادی و کارائی آن در تحقق اهداف اجتماعی، کاهش فقر و مدیریت منابع طبیعی پایدار است. مفهوم توسعه پایدار تاکنون به روش‌های گوناگون در قالب مفاهیم متنوعی استفاده شده است، اما محوری‌ترین ایده، مربوط به کمیسیون جهانی توسعه و محیط‌زیست بوده که در سال ۱۹۸۷ تبیین شده است. بر اساس این تعریف، توسعه‌ای پایدار است که بتواند احتیاجات نسل حاضر را بدون فدا کردن توانایی نسل‌های آینده برای برآورده سازی نیازمندی‌هایشان تأمین کند (World Commission on Environment and development, 1987). در سپتامبر ۲۰۱۵، اهداف توسعه پایدار که ترکیبی از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جهانی است توسط رهبران جهان در سازمان ملل پذیرفته شدند که نقشه راه را برای توسعه جهانی ترسیم و رویکرد جامع‌تری به توسعه دادند (Gjørlberg, 2017):

- ۱) بدون فقر: هدف این است که فقر در همه اشکال و در همه جا به پایان برسد.
- ۲) گرسنگی نزولی: باهدف پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی، بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار است.
- ۳) سلامت و رفاه خوب: هدف اطمینان از زندگی سالم و ارتقاء رفاه برای همه در همه سنین است.
- ۴) کیفیت آموزش و پرورش: هدف اطمینان از کیفیت آموزش و ترویج عادلانه و فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه است.
- ۵) برابری جنسیتی: هدف دستیابی به برابری جنسیتی و تقویت تمام زنان و دختران است.
- ۶) آب پاک و بهداشتی: هدف اطمینان از در دسترس بودن و مدیریت پایدار آب بهداشتی برای همه است.
- ۷) انرژی مقرون به صرفه و پاکیزه: هدف، اطمینان از دسترسی به انرژی ارزان، قابل اعتماد، پایدار و مدرن برای همه است.
- ۸) کار مناسب و رشد اقتصادی: هدف ترویج رشد اقتصادی فراگیر و پایدار، اشتغال کامل و مولد و کار مناسب برای همه است.
- ۹) صنعت، نوآوری و زیرساخت: هدف این پروژه ایجاد زیرساخت‌های انعطاف‌پذیر برای ارتقاء جوامع پایدار، صنعتی و نوآور است.

- (۱۰) کاهش اختلافات: هدف کاهش اختلافات داخلی و بین‌المللی است.
- (۱۱) شهرها و جوامع پایدار: هدف این است که شهرها و جوامع انسانی انعطاف‌پذیر و پایدار و دارای امنیت باشند.
- (۱۲) تولید و مصرف: هدف، اطمینان از تولید پایدار و الگوهای مصرف مناسب است.
- (۱۳) اقدامات اقلیمی: این هدف نیاز به اقدام فوری برای مبارزه با تغییرات اقلیمی و تأثیرات آن دارد.
- (۱۴) محافظت از اقیانوس‌ها: هدف حفظ و استفاده از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی برای توسعه پایدار است.
- (۱۵) حفاظت از محیط‌زیست: حفاظت، بازگرداندن و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های زمینی، مدیریت پایدار جنگل‌ها، مبارزه با بیابان‌زایی، توقف و معکوس کردن تخریب و جلوگیری از دست دادن تنوع زیستی است.
- (۱۶) صلح، عدالت و نهادهای قوی: هدف ارتقاء جوامع مسالمت‌آمیز و فراگیر است، فراهم آوردن دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد سازمانی مؤثر، پاسخگو و همه‌جانبه در همه سطوح.
- (۱۷) همکاری برای رسیدن به اهداف: هدف احیای مشارکت جهانی برای توسعه پایدار است.
(<https://sustainabledevelopment.un.org>)

ابعاد توسعه

6

توسعه فرآیندی جامع از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که هدفش بهبود مداوم زندگی تمامی جمعیت بوده و فعالیت، آزادی، مشارکت مناسب و توزیع عادلانه منافع از ارکان اساسی آن به شمار می‌آید. با توجه به رهیافت فوق اگر توسعه را به توانایی و تسلط بشر بر امکانات موجود برای زندگی بهتر و رفع حواجی مادی و معنوی تعریف کنیم، علاوه بر رشد اقتصادی که بر گسترش توانایی‌های ابزاری تأکید دارد و مبتنی بر اقتصاد معیشتی و تولید و رفاه مادی است، توانایی‌های زبانی را نیز مدنظر دارد و متضمن تغییرات اساسی در همه زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حتی عقیدتی است (اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰).

توسعه سیاسی: سیاست توسعه‌ای پایدار سیاستی است که نه تنها بهره‌وری و درآمد، بلکه دگرگون ساختن مناسبات طبقه و گروه همسود، از جمله فرد و اجتماع در نقش‌های چندگانه موضوع، فاعل و بهره‌وران از توسعه را زیرپوشش بگیرد، تعداد هرچه بیشتری از مردم را قادر سازد که در تولیدی مشارکت‌جویند و سهم‌شوند که به افزایش رفاه، هم‌به‌صورت ناخالص و هم‌به‌صورت خالص منجر شود. بنابراین یک سیاست توسعه‌ای پایدار، باید بر این پایه استوار باشد که فقر، محصول نهایی انحصاری کردن ابزار تولید و در نتیجه، حاشیه‌ای کردن فرایندهای تولید و توزیع برای بخش اعظمی از مردم است (آل ماگوبونج، ۱۳۶۸).

توسعه اقتصادی: حوزه اقتصادی ناظر بر چگونگی توزیع و استفاده از منابع محدود موردنیاز برای ارتقای زندگی مردم است. اهداف اقتصادی، رشد، کارایی، ثبات و... مهم تلقی می‌شود.

توسعه اجتماعی: حوزه اجتماعی، شاخص‌هایی را مورد توجه قرار می‌دهد که در ارتباط مستقیم با انسان است و به‌عنوان تسهیل‌گر یا بازدارنده فرایند ارتقای کیفیت زندگی مردم در جوامع عمل می‌کند. اهداف اجتماعی، مسائلی نظیر اشتغال کامل، آموزش، بهداشت، امنیت، مشارکت و... را دربر می‌گیرد.

توسعه فرهنگی: یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های تحقق توسعه پایدار در همه جوامع، شرایط فرهنگی آن جامعه است. توسعه پایدار در بلندمدت نیازمند دگرگونی‌های نظام‌مند فرهنگی است که زمینه‌ساز دموکراسی و سرمایه اجتماعی به مفهوم پدید

آمدن و افزایش حس اعتماد و همیاری میان مردمان باشد. ابزارهای اصلی توسعه پایدار عبارت‌اند از: ترویج آموزش و آگاه‌سازی، اشاعه دانش، مهارت‌ها و معرفت سنتی، ایجاد تغییر در رفتارها و ارزش‌ها (دژپسند، ۱۳۸۰).

توسعه اکولوژیک: توسعه اکولوژیک، از اوایل دهه ۱۹۷۰ وسیله زاکس اتحادیه حفاظت جهانی، برنامه محیط زیست سازمان ملل و دیگران مطرح گردید. این مفهوم در سال ۱۹۷۲ از طرف موريس استرونګ دبیر کل کنفرانس استکهلم ارائه شد. این مفهوم بلافاصله مفهوم اکو-اکو، یعنی روزگاری برای اقتصاد-روزگاری برای اکولوژی را که در همان کنفرانس پیشنهاد شده بود از اعتبار انداخت. مفهوم توسعه اکولوژیک گرچه در ابتدا معنی محدودی داشت لیکن در بیانیه کوکویوک به سال ۱۹۷۴ تفسیری جامع تر پیدا کرده و به عنوان توسعه در سطح منطقه ای یا محلی (توسط خود مردم) سازگار با توانایی های بالقوه ناحیه، همراه با بهره برداری عقلایی از منابع، بکارگیری فن آوری و سازمانی که به طبیعت و اجتماع احترام گذاشته و آنها را تخریب نکند تعریف شده است. یک تعریف کامل از آن می تواند همزیستی بین نوع بشر و محیط زیست او باشد. مشروط به اینکه رفع نیازها موجب صدمه و تخریب منابع نشود (موسی کاظمی محمدی، ۱۳۷۸).

پایداری فضایی-مکانی: تشکل روستایی-شهری متعادلتر و توزیع سکونتگاهها و فعالیت ها با تاکید بر کاهش تمرکز در مادر شهرها، ممانعت از تخریب اکو سیستم های ناپایدار صنعتی شدن غیرمتمرکز، حفظ تنوع زیستی در فرق های طبیعی، شیوه های کشت جدید و مولد بین زارعین کوچک و اشتغال روستایی غیرکشاورزی بهتر می شود.

ابعاد امنیت ملی:

امنیت سیاسی: امنیت سیاسی در هر کشوری با روند فزاینده توسعه سیاسی و رفع بحران‌های پنج‌گانه (هویت، مشارکت، مشروعیت، توزیع و نفوذ) آن رابطه مستقیم دارد.

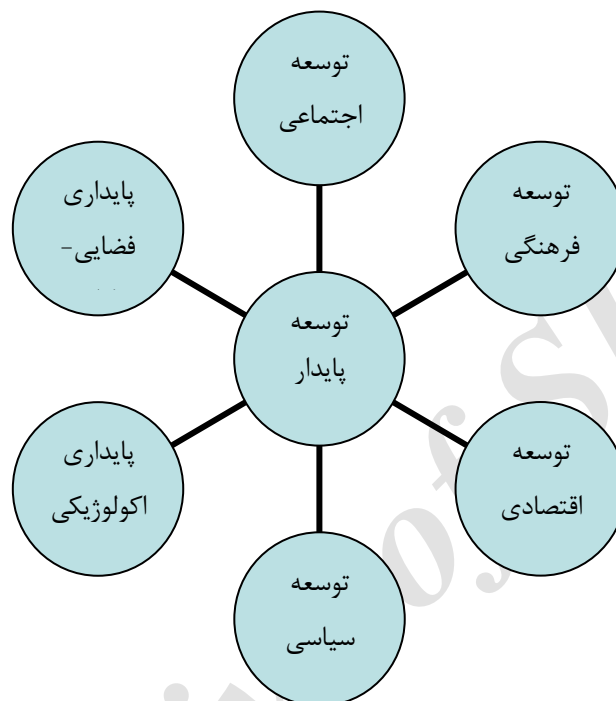
امنیت اقتصادی: یکی دیگر از ابعاد امنیت ملی در هر کشوری، امنیت اقتصادی است و زمانی حاصل می‌شود که منابع اقتصادی در برابر تهدیدها حفظ‌شده، تولید ناخالص ملی از رشدی فزاینده و پایدار برخوردار باشد، عدالت اقتصادی در جامعه تحقق یابد، تولید سرانه ملی واقعی، پاسخ گوی نیازهای افراد جامعه باشد و ارتقای کیفی و کمی زندگی آن‌ها را تضمین نماید.

امنیت اجتماعی: امنیت اجتماعی در هر جامعه‌ای به مفهوم وجود شرایطی است که در آن آرامش خاطر و امنیت جامعه نسبت به سلامت جسم، جان، مال، معیشت، حیثیت، آموزش، مسکن و تمامی ارزش‌های مادی و معنوی همه افراد و گروه‌های اجتماعی، به‌طور نسبی در چارچوب قوانین کشور در برابر تهدیدها تأمین شود. امنیت اجتماعی هم با توسعه انسانی رابطه مستقیم دارد.

امنیت فرهنگی: امنیت فرهنگی یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت ملی و به مفهوم آن است که از یک‌سو فرهنگ جامعه از مؤلفه‌های عقلایی، واقع‌بینانه، سازنده، عادلانه، پویا و منطبق با معیارهای مطلوب علمی شکل‌گرفته باشد و از سوی دیگر فرهنگ و تولیدات فرهنگی جامعه نیز ضمن در امان بودن از خطر تهدیدها، از روند رشد فزاینده‌ای برخوردار باشند.

امنیت نظامی: امنیت نظامی به مفهوم آن است که کشور از خطر تهدیدهای نظامی در امان باشد. بدیهی است یک جامعه، در شرایطی می‌تواند امنیت نظامی داشته باشد که علاوه برداشتن قابلیت‌های اقتصادی، علمی، فناوری، انسانی، عمق استراتژیک و رهبری قوی، نیروهای مسلح آن جامعه نیز از توان رزمی نسبی برتر برای پاسخ‌گویی به تهدیدهای بالقوه بالفعل نظامی موجود علیه کشور، برخوردار باشند.

امنیت محیط‌زیست: امروزه تهدیدهای ناشی از محیط‌زیست، بیش از گذشته امنیت ملی کشورها را در معرض خطر قرار داده است (تهامی، ۱۳۹۰).

شکل ۱- ابعاد توسعه پایدار

اهمیت و نقش ژئواستراتژیک سواحل مکران

اگر ملتی بخواهد تمدن دریایی باشد باید دریا مهم‌ترین درگاه آن در ارتباط با دنیای بیرون باشد، اگر ایران می‌خواهد این‌طور باشد باید نقطه اتکا آن به شهرهای ساحلی باشد، برای رسیدن به این هدف باید تمدن دریایی در کشور شکل گیرد و ملت پیوندشان را با دریا استوار کنند (خانزادی، ۱۳۹۷). آلفرد تایر ماهان با ارائه ادله تاریخی محکم، روشن ساخت که ظهور و تداوم قدرت‌های بزرگ در جهان همواره با تکیه بر قدرت دریایی و از طریق برتری نسبی دریاها صورت گرفته است و در نهایت نتیجه گرفت که لازم است حکومت بر دنیا، حکومت بر دریاهاست (زرقانی، ۱۳۸۶) موقعیت جغرافیایی و استراتژیک ایران برای قرار گرفتن در مسیر حمل‌ونقل چندوجهی کم‌نظیر است و امنیت مسیر ایران برای عبور کالا بر این اهمیت می‌افزاید. ولی مشکلات مدیریتی، مقرراتی و کمبود امکانات مانع بهره‌برداری مناسب از این مزیت گردیده است. علی‌رغم کوشش‌هایی که در چند سال اخیر برای عبور روان کالا از کشور به عمل آمده ولی اقداماتی در زمینه‌های مختلف باید به عمل آید تا ایران چهره یک کشور ترانزیتی موفق را پیدا کند (زارع و رحمانی مقدم، ۱۳۹۱). یکی از مزیت‌های تجاری، اقتصادی و منطقه‌ای ایران قرار گرفتن در میان ۱۱ کشور محصور در خشکی می‌باشد، که این امر باعث ایجاد محوریت تجاری و ترانزیتی کالا، انرژی و حمل‌ونقل است و کشور ما می‌تواند به‌عنوان منطقه‌ای که دسترسی کشورهای شمال ایران، افغانستان، تاجیکستان و آسیای مرکزی به آب‌های گرم از طریق ایران، را فراهم خواهد کرد مطرح باشد. جایگاه ترانزیتی جمهوری اسلامی ایران از جمله مسیر ترانزیتی اتصال

کشورهای افغانستان، پاکستان، هند و چین از سمت شرق، تاجیکستان و آسیای مرکزی از و روسیه از سمت شمال، کشورهای حاشیه خلیج فارس و اقیانوس هند و دریای عمان از سمت جنوب، کشورهای عراق و ترکیه و سوریه و لبنان و اروپا در سمت غرب می‌تواند نه تنها دسترسی ترانزیتی این کشورها را از زمین، دریا و هوا فراهم آورد بلکه ایران می‌تواند به پایگاه منطقه‌ای امن و بدون تنش و مشکل برای بسیاری از صنایع، شرکت‌های بین‌المللی و... تبدیل شود. شرکت‌های بزرگی مانند رنو، نیسان به دنبال آن بوده‌اند که از طریق پایگاه ایران به ۲۵ کشور منطقه محصولات خود را صادر کنند. فولادسازان اکران و قزاقستان برای دسترسی به بازار مصرف در کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس، علاقه‌مند به تجارت از طریق خاک ایران هستند (ایران‌شاهی و گل فخرآبادی، ۱۳۹۴).

اهمیت توسعه سواحل مکران

بارها در صحبت‌های مقام معظم رهبری و همچنین برخی از فرماندهان نظامی ارشد در سال‌های اخیر به توسعه سواحل مکران که نقطه اتصال کریدور شمال- جنوب است، مورد تأکید قرار گرفته است. در سال‌های قبل از ظرفیت‌های این منطقه مهم و استراتژیک غفلت شده و این منطقه از کشور از رونق چندانی برخوردار نیست و معضلاتی مثل بیکاری، فقر، قاچاق و از همه خطرناک‌تر نفوذ برخی گروهک‌های تروریستی از پاکستان نیز از مشکلات این مناطق به حساب می‌آید. مقام معظم رهبری در دیدار خود با فرماندهان نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۹ آذر ۱۳۹۳ فرمودند: "مسئله آبادسازی سواحل مکران نیز جزء همین کارهای اساسی است که باید با همکاری دولت، برنامه‌های موردنظر در این منطقه با سرعت بیشتری دنبال شود (افشار، ۱۳۷۱). آلفرد ماهان^۱ معتقد است که ساحل یک کشور مرزهای آن کشور محسوب می‌شود. و هر چه بیشتر بتوان به سهولت از این مرزها به طرف دریا نفوذ کرد، تمایل مردم جهت مراد به سایر نقاط دنیا بیشتر خواهد بود. ولی وجود لنگرگاه‌های متعدد و عمیق و زیرساخت‌های بندری، به‌عنوان پیش‌نیاز، بسیار مهم می‌باشد. برای مثال چون طبیعت در انگلستان و هلند از لحاظ خاک و آب‌وهوا مناسب نبود، این دو کشور مجبور شدند به دریا پناه آورند، درحالی‌که فرانسه و آمریکا که از وضعیت مناسب‌تری از نظر تنوع آب‌وهوا و حاصلخیزی زمین برخوردار بودند برای توجه به دریا محرک کمتری داشتند. (طحانی، ۱۳۹۱) ایران موقعیت ژئوپلیتیک خاصی در جهان از حیث ارتباط بین مناطق مختلف جهان دارد بدیهی است بالفعل نمودن این موقعیت جغرافیایی علاوه بر منافع اقتصادی و اجتماعی از حیث تسلط بر کریدورهای مهم بین‌المللی باعث اقتدار بین‌المللی می‌شود و از لحاظ امنیت ملی حائز اهمیت می‌باشد و در این زمینه رقابت بین‌المللی نیز برای ایجاد کریدورهای موازی و رقیب از طریق دیگر کشورها وجود دارد و در صورت تأخیر در فعال نمودن کریدورهای محوری از کشور، فرصت‌های بالقوه از دست می‌روند (ناصریان، ۱۳۸۷). موقعیت ایران برای کشورهای همسایه شمالی در آسیای مرکزی ایده آل است و آن‌ها به خاطر برقراری ارتباط، امنیت و هزینه کم برای حمل‌ونقل کالاهایشان علاقه‌مند به مسیر ایران هستند. هیچ‌کدام از کشورها به آب‌های گرم دسترسی ندارند ساختن کریدور شمال جنوب بهترین فرصت برای ایران است که حمل‌ونقل با هند را توسعه بدهد. نبود دسترسی مستقیم به آسیای مرکزی باعث شده که هند ایران را به‌عنوان گذرگاهی برای دسترسی به بازارهای اروپا و منابع طبیعی آن ببیند. هند کریدور ایران را ساده‌ترین و ارزان‌ترین مسیر ترانزیت با آسیای مرکزی می‌داند (بلوچ، ۲۰۰۹). استان سیستان و بلوچستان با وسعتی حدود ۱۸۱۷۸۵ کیلومترمربع پهناورترین استان می‌باشد که در جنوب شرقی ایران واقع

۱- نویسنده کتاب تأثیر و نفوذ قدرت دریایی در تاریخ

است و بیش از ۱۱ درصد وسعت این کشور را در برمی‌گیرد. این استان از نظر جمعیتی جزء کم تراکم‌ترین استان‌هاست. این استان از دو منطقه سیستان و بلوچستان تشکیل می‌شود و از شمال به استان خراسان جنوبی و کشور افغانستان و از شرق به کشورهای پاکستان و افغانستان و از جنوب به دریای مکران و از مغرب به کرمان و هرمزگان محدود است. جنوب شرق کشور به لحاظ ظرفیت‌های اقتصادی دارای سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. ۶۰۰ کیلومتر مرز آبی سواحل مکران و تسلط این منطقه بر یکی از مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین راه‌های آبی جهان، هم‌جواری با دو کشور افغانستان و پاکستان و نزدیکی به جمهوری‌های محصور ضلع شمال شرقی ایران، ویژگی خاصی به این منطقه بخشیده است. دریای عمان جزء حوزه استراتژیک اقیانوس هند و یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان است و گذرگاهی بااهمیت به سمت خاورمیانه، جنوب شرق آسیا، شبه‌قاره، سراسر آسیای جنوبی و جنوب شرقی می‌باشد که روزانه میلیون‌ها بشکه نفت و حجم وسیعی از کالا و سرمایه از این طریق مبادله می‌شود (سازمان برنامه‌بودجه، ۱۳۷۱). بندرهایی که به‌طور هم‌زمان دسترسی مستقیم به مسیرهای دریایی و کشورها یا بندرهایی با پسرکانه‌های محصور دارند دارای مزیت‌های رقابتی بیشتری نسبت به بندرها یا مناطق دیگر هستند. به‌طور کلی بنادر مختلف هرکدام سهمی از بازار حمل‌ونقل دارند، برای بسیاری از بنادر دسترسی مستقیم به پسرکانه‌های محصور به‌طور مستقیم امکان‌پذیر نیست و بسیاری از ظرفیت‌های بازار در این مناطق را از دست می‌دهند. در ضمن، بنداری که در رقابت منطقه‌ای یا بنادر دیگر هستند و امکان دسترسی مستقیم به پسرکانه‌های محصور را دارند باید استراتژی‌های رقابتی را تهیه نمایند تا شرکت‌ها و بازیگران موجود در آن بندر بتوانند بهترین خدمات را به این پسرکانه‌ها ارائه بدهند این به این معناست که بخش حاکمیتی بندر باید نسبت به تدوین استراتژی در زنجیره‌های حمل‌ونقل و لجستیک اقدامات مؤثری به عمل آورد (چراغی، ۱۳۹۱). اقتصاد کشور در بعد حمل‌ونقل، مشکلات فراوانی دارد و ساختار شبکه حمل‌ونقل کشور به‌گونه‌ای است که جهت جابجایی کالاها و مواد، به‌سوی خلیج‌فارس و تنگه هرمز است. این مسئله وضعیت تهدیدآمیزی برای امنیت ملی به وجود آورده است. برای خروج از این وابستگی می‌توان بخشی از نقل‌وانتقال کالا و ارتباط ایران با آب‌های آزاد را به سمت چابهار سوق داد (دفتر آمایش برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳). برقراری ارتباط ترانزیتی افغانستان و آسیای میانه از طریق محور ترانزیتی شرق کشور چابهار-میلک؛ نزدیکی جغرافیایی بندر چابهار به افغانستان، انجام سرمایه‌گذاری‌های گسترده در بخش‌های مختلف حمل‌ونقل به‌ویژه بخش دریایی، ایجاد تسهیلات و زیرساخت‌های حمل‌ونقل در مسیر محور شرق کشور و حمایت‌های گسترده دولتی، بندر چابهار را به‌عنوان قطب ترانزیت افغانستان تبدیل کرده و در صورت مرتفع شدن موانع، علاوه بر توسعه محور شرق شاهد رونق ترانزیت در مسیر مذکور خواهیم بود. بندر چابهار به‌عنوان مهم‌ترین بندر در مسیر ترانزیتی محور شرق کشور مطرح است ولی به دلیل برخی نارسایی‌های ساختاری، در ترانزیت کالا به افغانستان نسبت به بندرعباس از اهمیت کمتری برخوردار می‌باشد. مسیر ترانزیتی محور شرق (بندر چابهار-میلک-فراه-قندهار-کابل-کندوز - ترمذ (ازبکستان)- آسیای میانه): این مسیر از پتانسیل و قابلیت بالایی برای ترانزیت کالاهای موردنیاز افغانستان برخوردار بوده و علاوه بر کشور افغانستان می‌تواند نیازهای ترانزیتی کشورهای آسیای میانه را نیز از طریق مسیر چابهار-میلک-افغانستان یا چابهار-سرخس-ترکمنستان برآورده سازد (www.pmo.ir). کلید توسعه تجارت دریایی افزایش جمعیت ساکن در کنار دریاست. در حال حاضر ۷۰ درصد مرزهای ما زمینی و ۳۰ درصد دریایی است اما این ۳۰ درصد مرز دریایی بسیار ارزشمند است و ۹۰ درصد تبادلات تجاری ما از طریق مرزهای دریایی انجام می‌شود. از نظر ژئوپلیتیکی نیز ما در مرکز انرژی جهان قرار داریم و گذرگاه دنیا به حساب می‌آییم و با توجه به داشتن سواحل طولانی در کنار اقیانوس، باید به دنبال بهره‌مندی از اثرات آن باشیم. قدرت‌های دریایی

دنیا تلاش می‌کند انحصار خود در صنایع دریایی را حفظ کنند، راه شکست این انحصار کسب مرجعیت در توسعه زیرساخت‌ها و صنایع دریایی است. (خانزادی، ۱۳۹۶). در توسعه سواحل مکران باید استراتژی‌های تهاجمی باهدف توسعه منطقه در نظر گرفته شوند تا بتوان کیفیت زندگی مردم را ارتقا داد. نکته‌ای که در این میان جلب توجه می‌کند، این است که این راهبردها عمدتاً دارای ابعاد اقتصادی هستند. مهم‌ترین عامل محرومیت مردم این منطقه، ضعف یا فقدان توسعه اقتصادی می‌باشد و همین امر در تعیین استراتژی‌ها توسط متخصصین مورد توجه قرار گرفته است و نشانگر این موضوع است که برای ارتقای کیفیت زندگی مردم این منطقه، چاره‌ای جز توجه به توسعه اقتصادی روستاها و شهرهای ساحلی منطقه جنوب شرق کشور نداریم. (خراسانی، ۱۳۹۱). در نتیجه‌ی این جریان بزرگ، قادر است با زدودن فقر و محرومیت فرآیند توسعه‌ی همه‌جانبه کشور را دامن زده و امنیت و منافع ملی میهن عزیزمان را به صورت اصولی نهادینه کند. (دفتر آمایش برنامه‌ریزی، ۱۳۸۳).

ارتباط بین توسعه و امنیت ملی

توسعه و حرکت به سوی آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت ملی در کشور می‌انجامد و امنیت ملی نیز، یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه ملی را فراهم می‌آورد (احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۶) از طرف دیگر هدف اصلی و تغییرناپذیر هر حکومت مردم پایه، بقای ملی بوده که این مهم در گرو امنیت ملی است و این مسئله نیز از میزان توانایی حکومت در حفظ وحدت ملی، توسعه متوازن منطقه‌ای و در نهایت رضایت شهروندان متأثر است. از این رو یکی از مهم‌ترین عواملی که امنیت یک کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد وجود نابرابری‌های فضایی بین مناطق مختلف جغرافیایی آن کشور است (احمدی پور و رومینا، ۱۳۸۶). توسعه از جمله مفاهیم انسانی- اجتماعی است که هر صاحب نظری بر حسب گرایش و توجه کانونی خود تعریفی از آن ارائه می‌دهد. از میان فهرست تعاریف این مفهوم، ویژگی خاصی مورد اجماع صاحب نظران است. بر اساس این تعریف مورد اجماع، توسعه نه تنها افزایش رشد طی مدت معینی است بلکه تغییر در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه به طوری که تداوم و استمرار رشد تضمین شود (غلامی و نتاج امیری، ۱۳۸۴). رشد متضمن معنای بسیط زیرساخت اقتصادی است ولی توسعه علاوه بر آن، مستلزم شکوفایی همه ابعاد حیات انسانی است. توسعه در معنای زیستی به معنای گسترش و شکوفایی می‌باشد و از دیدگاه اجتماعی، رشدی هماهنگ و موزون در همه ابعاد مادی، روانی و معنوی را می‌رساند (ساروخانی، ۱۳۷۰). این دیدگاه که در دهه شصت طرح شد، به طور عمده بر مقوله اقتصادی و غیراستراتژیک (نظامی) مبتنی است و بانام مک نامارا وزیر امور خارجه آمریکا در زمان ریاست جمهوری کندی همراه گشت. وی تعریف کلاسیک از امنیت را به باد انتقاد گرفته و استدلال کرد که منابع تأمین سطح مطلوب امنیت برای دولت آمریکا، در کنار متغیرهای نظامی، باید از طریق توجه و تأکید بر مؤلفه‌های رشد اقتصادی و سیاسی، چه در داخل آمریکا و چه در کشورهای در حال توسعه، تأمین شود (عندلیب، ۱۳۸۰). از نظر مک نامارا، جامعه‌ای که فاقد سطح توسعه‌یافتگی مطلوبی باشد به طور دائم در معرض بروز بحران‌های ناشی از ناامنی قرار دارد، چون پیامدهای ناشی از ناامنی اقتصادی و فقر، یعنی بی‌اعتمادی، داخلی و خشونت، به طور مستقیم در جامعه انعکاس می‌یابد (عندلیب، ۱۳۸۰). لارنس فریدمن (پرفسور آمریکایی) در چارچوب تحلیلی جامع از تحولات حادث شده در فضای بعد از جنگ سرد، تأکید می‌نماید که حوزه مطالعات امنیتی در شرایط جدید به جای پرداختن به مفاهیم سنتی تهدیدات، باید به سوی بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی و پیامدهای آن بر شکل‌گیری و توسعه تهدیدات امنیتی جهت‌گیری شود (عندلیب، ۱۳۸۰). نظریه وایرانی در ابتدا ضمن نقد و بررسی مفاهیم سنتی امنیت بر این نکته تأکید

می‌نماید که هر نوع کششی برای تعریف مجدد مفهوم امنیت، با ضرورت مشخص ساختن ابعاد اقتصادی، محیطی و فرهنگی (علاوه بر بعد نظامی) مواجه می‌باشد، ابعادی که به‌وسیله بازیگران و نیروهای فرو ملی، ملی، فراملی و جهانی تحت تأثیر قرار گرفته‌اند (عندلیب، ۱۳۸۰). با توسعه این سواحل ایران می‌تواند به گره گاه اصلی در مسیر ترانزیت اقیانوس هند به کشورهای آسیای مرکزی، روسیه و افغانستان تبدیل شود. کشورهای آسیای مرکزی محصور در خشکی هستند و از طرف دیگر هند یک اقتصاد صادرکننده کالا است که منافع بسیاری در بازار این کشورها دارد. توسعه سواحل مکران، هزینه دسترسی به بازار کشورهای نظیر آذربایجان، روسیه، افغانستان، ترکمنستان، قزاقستان، اوکراین و غیره را به‌شدت کاهش می‌دهد و این یک فرصت استثنائی برای ایران است تا خود را در کانون یک کریدور ترانزیتی بسیار مهم قرار دهد. کریدور حمل و نقل شمال جنوب که رویای افزایش ارتباط تجاری هند، ایران، روسیه، آسیای مرکزی و اروپا را در سر می‌پروراند نمی‌تواند بدون توسعه سواحل مکران، به یک مسیر ترانزیتی مهم تبدیل شود. فرصت‌های اقتصادی توسعه سواحل مکران، می‌تواند به تدریج انباشت شده و به یک ابزار ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک مهم برای کشور تبدیل شود (Ahmadi, 2017). تعقیب روابط و منافع مشترک با همسایگان موجب رغبت ایشان به همکاری در امنیت منطقه‌ای می‌شود و گره زدن منافع منطقه‌ای با دیگر کشورها راهبردی موفق برای توسعه و امنیت ملی است. برای حضور در مجامع بین‌المللی و تقویت روابط بین‌المللی و افزایش همبستگی به‌ویژه با همسایگان، نیاز به توسعه حمل‌ونقل می‌باشد و متقابلاً توسعه شبکه‌های حمل‌ونقل و رواج ترابری بین‌المللی از عوامل ایجاد و تقویت روابط اقتصادی و اجتماعی بین کشورهاست که احتمال تقابل کشورهای ذینفع از یک شبکه ترابری را کاهش می‌دهد (ناصریان، ۱۳۸۰). بخش حمل‌ونقل به‌عنوان پیش‌نیاز و زیربنای توسعه دارای نقش اساسی و کارآمد در باروری امکانات و استعدادهاى بالقوه جوامع بوده که از طریق جابجایی بار و مسافر پیوند ناگسستنی بین عوامل مختلف رشد و توسعه را فراهم می‌آورد و موجب برقراری تقویت هرچه سریع‌تر و گسترده‌تر به‌عنوان یکی از مؤثرترین شاخص‌های رشد و توسعه نمایان می‌سازد که توجه به استفاده بهینه از ظرفیت‌های این بخش اهمیت خیلی بالایی دارد. ظرفیت‌ها و قابلیت‌های استان سیستان و بلوچستان در زمینه ترانزیت و حمل‌ونقل سبب توسعه اقتصادی و اجتماعی و امنیتی استان شده است (بازوند و رئیس، ۱۳۹۴). در بعد نظامی استان سیستان و بلوچستان ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی با دریای مکران دارد که به سواحل مکران معروف است. به دلیل شکل جغرافیایی خاص این منطقه و کمبود پایگاه نظامی ساحلی و دریایی بنا بر عوامل داخلی و خارجی، برخی کشورها را بر آن می‌دارد که از طریق این ناحیه وارد خاک جمهوری اسلامی ایران شده و شروع به فعالیت‌های جاسوسی، تفرقه‌افکنی بین گروه‌ها اختلافات زبانی- قومی در جهت ایجاد ناامنی و بحران در منطقه نمایند و از این طریق کشور را تحت تأثیر خود قرار دهند. با انتخاب مکان‌های مناسب و همچنین مراکز حیاتی و حساس و متناسب با ملاحظه‌های امنیتی و پدافند غیرعامل و ایجاد پایگاه نظامی دریایی ساحلی باهدف گسترش چتر اطلاعاتی بر تمام نقاط منطقه، نظارت بر این مناطق، حفظ و بالا برد امنیت، فعالیت بیشتری داشت. در این راستا از عواملی همچون جاسوسی، ایجاد تنش‌های فرقه‌ای توسط گروه‌ها و افراد خارجی، شکاف توسعه اقتصادی، تأثیر و دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و ورود قاچاق و مواد مخدر جلوگیری نمود. (براریان، درواری، ۱۳۹۱). گستردگی ساحل ضمن ایجاد مزیت‌هایی برای دریانوردی و ایجاد بندر و بهره‌برداری از منابع دریایی، الزاماتی را برای بخش‌های مختلف کشور از جمله نیروی دریایی راهبردی ایجاد می‌نماید. از جمله این الزامات می‌توان به گسترش قلمرو مرزهای دریایی در حوزه آب‌های داخلی، ساحلی، نظارت، فلات قاره، منطقه ویژه اقتصادی و همه قوانین و حقوقی که بر آنها مترتب است نام برد (اخگر، ۱۳۹۱). اولویت حل مشکلات اقتصادی مستلزم رونق اقتصادی است و این محقق نمی‌شود مگر در

فضای کسب‌وکار امن و آرام با تکیه بر سرمایه‌گذاری‌های گسترده داخلی و خارجی. مضافاً اینکه افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور، همان‌گونه که تجربه کشورهای آسیایی به‌ویژه چین نشان داده، علاوه بر پیشرفت اقتصادی با گسترش پیوندهای اقتصادی و ایجاد منافع متقابل میان کشورها موجب می‌شود امنیت سیاسی هم تضمین شود (غنی نژاد، ۱۳۹۶). در زمان ما که کشورهای امپریالیستی می‌توانند کشورهای توسعه نیافته و مستعمرات پیشین را از لحاظ اقتصادی به خود وابسته کنند، تامین استقلال اقتصادی و امکانات خوداتکائی کشورها یکی از شرایط پیشبرد مبانی امنیت ملی است. پیشرفت اقتصادی از منظر دیگری نیز حائز اهمیت است و آن اینکه رفاه نسبی عمومی را فراهم می‌آورد و موجب ثبات سیاسی و اجتماعی کشور می‌شود. اکنون نقش توده‌های مردم در جنگ‌ها بیش از هر زمان دیگری گسترش یافته است و رفاه و رضایت مردم در تحکیم قدرت کشور و استحکام روحیه نظامیان سهم مهمی دارد (روشندل، ۱۳۷۴). موقعیت ژئوپلیتیک جنوب شرق ایران با همجواری با کشورهای پاکستان و افغانستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی به آب‌های آزاد جهان برای کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان و... جایگاه ویژه‌ای را برای گسترش مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی ایران فراهم کرده است. ظرفیت‌های ارتباطی حمل‌ونقل دریایی، جاده‌ای، ریلی، هوایی، ارتباطات الکترونیکی و شبکه انتقال نفت و گاز؛ ظرفیت‌های اقتصادی از جمله ایجاد درآمد ارزی از طریق توسعه صادرات، ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال و درآمد برای شهروندان، ایجاد زمینه مهاجرت معکوس جمعیت به منطقه و جذب سرمایه‌های خارجی و انتقال فناوری، کسب و ارتقاء مهارت‌های نیروی کار و مدیریت فنی و بازرگانی، ایجاد حلقه‌های ارتباطی میان مناطق پردازش صادرات و اقتصاد ملی به دلیل نقش ارتباطی ایران در همه زمینه‌ها به‌ویژه نقش ساحل عمان در پروژه‌های انتقال انرژی و کالا و خطوط ریلی، ایران می‌تواند به ساماندهی نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی بپردازد و از این طریق منافع کشورهای دیگر را با ساحل عمان پیوند دهد و هم منزلت ژئوپلیتیکی خود را در جهان و منطقه افزایش دهد و نیز با بسترسازی اجماع منطقه‌ای و جهانی، فرصت‌های جدیدی را برای تضمین امنیت ملی خود تولید نماید (علی‌عبداللهی، ۱۳۹۱).

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه از رگرسیون چندگانه و پیرسون استفاده شده است که نتایج در جدول‌های ۱ و ۲ و ۳ مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۱ - رگرسیون چندگانه بین مولفه‌های متغیر مستقل بر متغیر وابسته

متغیر	ضریب همبستگی چندگانه (R)	مجذور ضریب همبستگی چندگانه (R^2)	مجذور ضریب همبستگی اصلاح شده
توسعه اجتماعی	۰/۳۹۸	۰/۱۵۶	۰/۱۳۹
توسعه اقتصادی	۰/۵۴۴	۰/۱۹۶	۰/۲۴۰
توسعه فرهنگی	۰/۵۶۵	۰/۲۲۲	۰/۲۷۳
توسعه سیاسی	۰/۵۷۹	۰/۲۶۶	۰/۲۹۹
پایداری اکولوژیکی	۰/۵۹۸	۰/۳۲۱	۰/۳۰۴
پایداری فضایی-مکانی	۰/۶۱۳	۰/۲۹۶	۰/۳۱۸

در آزمون فرضیه اصلی تاثیر مولفه های متغیر مستقل بر متغیر وابسته مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج رگرسیون به روش گام به گام نشان می دهد که ابتدا مولفه توسعه اجتماعی وارد مدل شده و توانسته ۱۵٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین کند؛ در گام دوم مولفه ی توسعه اقتصادی به مدل اضافه شده و این دو مولفه توانسته اند ۱۹٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند؛ و سپس مولفه ی توسعه فرهنگی به مدل اضافه شده و این سه مولفه توانسته اند ۲۳٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند؛ و سپس مولفه ی توسعه سیاسی به مدل اضافه شده و این چهار مولفه توانسته اند ۲۶٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند؛ و سپس پایداری اکولوژیکی به مدل اضافه شده و این پنج مولفه توانسته اند ۳۲٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند؛ و سپس پایداری فضایی-مکانی به مدل اضافه شده و این شش مولفه توانسته اند ۲۹٪ واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند.

نتایج بدست آمده از آزمون رگرسیون چند متغیره بین متغیرهای مستقل و امنیت ملی به عنوان متغیر وابسته درج شده در جدول حاکی از آن است که در بین ۵۰ پاسخگوی مورد مطالعه، ضریب رگرسیون چند متغیره با سطح معنی داری $(\alpha=0/000)$ برابر با $R=0/470$ محاسبه شده است. از آنجا که سطح معنی دار در این آزمون از سطح معنی دار مورد نظر تحقیق (یعنی $\alpha = 0/05$) کوچکتر است، لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر وجود دارد، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تایید می شود. بنابراین نتیجه می شود که توسعه پایدار به اندازه ۲۲/۱٪ (ضریب تعیین) می توانند امنیت ملی را تبیین کنند. بر اساس داده های جدول ۱ ضریب همبستگی چند متغیره R به دست آمده برابر با ۰/۴۷۰ است که نشان دهنده همبستگی قوی بین متغیرهای پیش بین و متغیر معیار می باشد با توجه به نتایج بدست آمده، میزان ضریب همبستگی تعدیل شده برای مدل، برابر با ۰/۱۷۰ است و می توان گفت که ۴۷٪ از تغییرات متغیر معیار را می توان به وسیله رابطه خطی آن با متغیرهای پیش بین تعیین نمود.

جدول ۲- ضرایب استاندارد و غیراستاندارد متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرها	ضریب رگرسیون استاندارد نشده (β)	ضریب رگرسیون استاندارد شده (beta)	خطای استاندارد (SE)	آماره t (t)	p- مقدار (sig)
مقدار ثابت	۲۱/۲۳۰	-	۴/۲۹۵	۴/۸۵۲	۰/۰۰۰
توسعه اجتماعی	۰/۳۱۰	۰/۳۳۰	۰/۵۴	۶/۶۲۲	۰/۰۰۰
توسعه اقتصادی	۰/۴۱۰	۰/۳۶۵	۰/۸۱	۶/۲۵۰	۰/۰۰۰
توسعه فرهنگی	۰/۳۳۰	۰/۲۸۱	۰/۷۵	۴/۸۷۰	۰/۰۰۰
توسعه سیاسی	۰/۴۸۰	۰/۲۵۵	۰/۳۹	۴/۴۲۰	۰/۰۰۰
پایداری اکولوژیکی	۰/۰۹۳	۰/۱۴۷	۰/۲۹	۳/۱۸۰	۰/۰۰۰
پایداری فضایی-مکانی	۰/۱۵۵	۰/۲۰۷	۰/۲۷	۵/۷۲۰	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول ۲ متغیر توسعه اجتماعی اهمیت بیشتری بر متغیر امنیت ملی دارد زیرا در صورت ثابت بودن سایر متغیرها، یک انحراف معیار متغیر مستقل، موجب ۰/۳۳۰ انحراف معیار تغییر در متغیر وابسته می شود. حال آنکه در مورد متغیر پایداری اکولوژیکی که دارای کمترین اهمیت است، یا ثابت فرض کردن سایر متغیرها، یک انحراف معیار تغییر در این متغیر موجب ۰/۱۴۷ انحراف معیار متغیر در متغیر وابسته خواهد شد.

جدول ۳ - بررسی تاثیر ابعاد توسعه پایدار بر امنیت ملی

رابطه معنی دار	امنیت ملی			متغیر
	پیرسون			آزمون
	تعداد	سطح معنی داری	ضریب همبستگی	
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۴۷۰	توسعه پایدار
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۲۸۱	توسعه فرهنگی
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۳۶۵	توسعه اقتصادی
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۳۳۰	توسعه اجتماعی
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۲۰۷	پایداری فضایی-مکانی
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵۵	توسعه سیاسی
دارد	۵۰	۰/۰۰۰	۰/۱۴۷	پایداری اکولوژیکی

برابر نتایج بدست آمده از جدول ۳ ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای توسعه پایدار-توسعه فرهنگی-توسعه اقتصادی- توسعه اجتماعی- پایداری فضایی-مکانی-توسعه سیاسی-پایداری اکولوژیکی و امنیت ملی به ترتیب برابر با ۰/۴۷۰، ۰/۲۸۱، ۰/۳۶۵، ۰/۳۳۰، ۰/۲۰۷، ۰/۲۵۵، ۰/۱۴۷ و سطح معناداری برابر ۰/۰۰۰ می باشد که کوچکتر از سطح معنی داری $\alpha=0/05$ است. پس می توان نتیجه گرفت بین متغیرهای توسعه پایدار و امنیت ملی رابطه معنی دار وجود دارد. بدین معنی که توسعه پایدار سواحل مکران در امنیت ملی موثر است.

15

۴- بحث و نتیجه گیری

آنچنانکه نتایج تحقیق نشان می دهد متغیرهای توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و پایداری اکولوژیکی، فضایی و مکانی با تاثیر مثبت بر امنیت ملی بدست آمده است. امروزه در کل کشورهای جهان مقوله امنیت ملی با ابعاد مختلف توسعه پایدار در هم گره خورده است. جمهوری اسلامی ایران با موقعیت جغرافیایی و استراتژیک کم نظیری که در مسیر حمل و نقل چندوجهی برای عبور کالا قرار گرفته است و امنیت این مسیر ترانزیتی که سواحل مکران است اهمیت زیادی دارد. ولی مشکلات مدیریتی، مقرراتی و کمبود امکانات مانع بهره برداری مناسب از این مزیت گردیده است. علی رغم کوشش هایی که در چند سال اخیر برای توسعه این سواحل به عمل آمده ولی اقداماتی در زمینه های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی باید انجام شود تا شهرها و روستاهای سواحل مکران چهره توسعه یافته و موفق را پیدا کنند. امروز تنها بندر اقیانوسی ایران؛ بندر شهید بهشتی چابهار، اولین گام برای توسعه سواحل مکران و عامل توسعه استان محروم سیستان و بلوچستان است که با سرمایه گذاری هند در حال توسعه و پیشرفت است و نقطه عطفی در مراودات تجاری و اقتصادی بین المللی ایران خواهد بود. یکی از ضروریات توسعه سواحل مکران توسعه زیرساخت های ارتباطی و امکان حمل و نقل (دریایی، ریلی، جاده ای و هوایی) با ایجاد بندر، تأسیسات و پایگاه های نیروی دریایی در جهت ترانزیت امن کالا از این سواحل است. همچنین توجه به لزوم استقرار و اسکان مردم و بومیان در سواحل و تهیه زیرساخت های سکونت، ایجاد شرایط زیست و سکونتگاه های مناسب برای کارکنان پایگاه های نظامی، دریایی و فعالان اقتصادی در این سواحل از دیگر ضروریاتی است که می بایست مورد توجه گیرد. استقرار این افراد در محیطی امن و راحت در کنار ایجاد محورهای ارتباطی و نیز احداث و تأسیس فرودگاه ها و بندر مورد نیاز در منطقه مکران از ضروریات اولیه توسعه و ترقی این منطقه است. این منطقه در حال حاضر از زیرساخت های چندان مناسبی

در این حوزه‌ها برخوردار نیست. این زیرساخت‌ها توسعه اقتصادی وضعیت اقتصادی جامعه را بهبود می‌بخشد، سبب توسعه سیاسی، اداری و حکومت‌داری شده و موجبات رشد تفکر اجتماعی و تقویت جامعه مدنی را فراهم کرده به عبارتی توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی ایجاد می‌کند که موجب تقویت پایه‌های فرهنگی و فرهنگ تساهل و مدارا را میان مردم سیستان و بلوچستان می‌شود و سبب ایجاد امنیت منطقه‌ای می‌شود. نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران، در حال توسعه کوچ از کرانه‌های خلیج فارس، به بندر جاسک در قلب سواحل مکران و در میانه راه میناب، بندر سیریک و در انتها چابهار و پسا بندر در مرز پاکستان است. حالا که وزارت دفاع و ارتش جمهوری اسلامی ایران برای توسعه مکران وارد مرحله عمل شده‌اند می‌بایست مسئولان دولتی و فعالان اقتصادی توسعه مکران را با شدت بیشتری ادامه دهند تا با تکمیل ابعاد توسعه پایدار امنیت منطقه‌ای و به طبع آن امنیت ملی پایدار در این سواحل برقرار گردد.

- ایران‌شاهی، س و گل فخرآبادی، ن. ۱۳۹۴. ترانزیت پل ارتباطی بین کشورهای در حال توسعه محصور در خشکی و ساحلی و ابزاری در جهت تحقق اقتصاد دریا محور. کنگره بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و توسعه کسب‌وکار، تبریز.
- احمدی پور، زهرا؛ حیدری، طهمورث؛ میر جلالی، اکبر. ۱۳۹۰. تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران، تهران، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی.
- احمدی پور، زهرا و رومینا، ابراهیم. ۱۳۸۶. آمایش مناطق مرزی و امنیت ملی در ایران، تهران، فصلنامه ژئوپلیتیک.
- اخگر، علی‌اکبر. لشکری، علی. حامد بابائی، موسی. ۱۳۹۱. تدوین الگوی تجهیزات جهت توسعه نیروی دریایی راهبردی آجا در سواحل مکران.
- اطاعت، جواد و موسوی، سیده زهرا. ۱۳۹۰. رابطه متقابل امنیت ناحیه‌ای و توسعه یافتگی فضاهای سیاسی با تأکید بر سیستان و بلوچستان. فصلنامه ژئوپلیتیک، دوره هفتم، شماره ۱، صص ۷۰-۸۷.
- افشار، ایرج. ۱۳۷۱. بلوچستان و تمدن دیرینه آن، چاپ اول، انتشارات: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صفحات ۲۶ و ۲۷.
- آل ماگوبونج، آر. پی. میسرا. ۱۳۶۸. توسعه منطقه‌ای روش‌های نو، ترجمه مخبر، عباس، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- بازوند، س و ریسی، م، ک. ۱۳۹۴. آثار اقتصادی و اجتماعی راه‌های زمینی، دریایی و خط آهن استان سیستان و بلوچستان، اولین همایش علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی ایران.
- برایان، عسگری؛ درواری، مرتضی. ۱۳۹۱. دلایل وجود پایگاه نظامی در سواحل مکران. اولین همایش توسعه سواحل مکران و اقتدار جمهوری اسلامی ایران.
- بهبهانی، ح. ۱۳۸۹. ایران؛ گذرگاه مطمئن تجارت و ترانزیت کالا بین شرق و غرب جهان. ماهنامه راهبران، ویژه نامه ترانزیت. شماره ۴۳، ص ۳.
- ترکان، آ؛ شهبازی، م. بررسی چگونگی جلب مشارکت بخش خصوصی در توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای. فصلنامه راهبرد، سال نوزدهم، شماره ۵۷، صص ۲۷۶ زمستان ۱۳۸۹.

- ترکان، اکبر؛ شهبازی، میثم. ۱۳۹۴. شناسایی سبب طرح‌های توسعه سواحل مکران با استفاده از تحلیل، فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال چهارم - شماره ۱۳ از ۷ تا ۴۱.
- تهامی، م. ۱۳۹۰. امنیت ملی، داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی. انتشارات آجا.
- چراغی، ح. ۱۳۹۱. نقش بنادر در تسهیل دسترسی به پسرکانه‌های بندری در زنجیره حمل‌ونقل. نخستین همایش نقش حمل‌ونقل چندوجهی در تجارت ملی و بین‌المللی، تهران.
- زارع، حیدر؛ رحمانی مقدم، فرشید. ۱۳۹۱. چالش‌ها و موانع فرآوری حمل‌ونقل بین‌وجهی در ایران، نخستین همایش نقش حمل‌ونقل چندوجهی در تجارت ملی و بین‌المللی.
- خانزادی، حسین. ۱۳۹۷. منبع قابل دسترس: <http://www.irna.ir/fa/News/82834441>
- خانزادی، حسین. ۱۳۹۶. منبع قابل دسترس: <https://www.mehrnews.com/news/4229634>
- خراسانی، محمدامین. ۱۳۹۱. تحلیل راهبردی سواحل جنوب شرق ایران باهدف ارتقای کیفیت زندگی ساحل‌نشینان.
- خلیلی، محسن؛ منشادی، مرتضی؛ آزموده، فهیمه. ۱۳۹۰. بایستگی‌های ژئواکونومیک توسعه منطقه جنوب شرق ایران. نشریه روابط خارجی، دوره ۳، شماره ۴، صفحه ۸۱ تا صفحه ۱۲۴.
- دژپسند، فرهاد. ۱۳۸۳. امنیت و توسعه پایدار، فصلنامه مطالعاتی دفاعی و امنیتی، دانشکده فرماندهی و ستاد، سال هفتم، شماره ۲۶.
- دفتر آمایش برنامه‌ریزی منطقه‌ای. نقشه دوگانگی منطقه‌ای، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران. ۱۳۸۳
- روحانی، حسن. ۱۳۹۰. امنیت ملی و نظام اقتصادی ایران. انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک.
- روشندل، ج. ۱۳۷۴. امنیت ملی و نظام بین‌المللی. تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- زارع، ح. رحمانی مقدم، ف. مقاله چالش‌ها و موانع فرآوری حمل‌ونقل بین‌وجهی در ایران. نخستین همایش نقش حمل‌ونقل چندوجهی در تجارت ملی و بین‌المللی، تهران. ۱۳۹۱
- زرقانی، سید هادی مقدمه‌ای بر قدرت ملی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی. ۱۳۸۶
- ساروخانی، ب. ۱۳۷۰. درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی. انتشارات موسسه کیهان، تهران.
- سازمان برنامه‌ریزی و بودجه، ۱۳۷۱. طرح مطالعات راهبردی منطقه آزاد تجاری-صنعتی چابهار، جلد ۳، رهیافت‌های نهایی، ۱۳۷۱
- شعبانپور، موسی. ۱۳۸۶. نقش نیروهای مسلح در توسعه پایدار ملی، فصلنامه سیاسی-اجتماعی اقتدار، سال اول، شماره دوم، اداره عقیدتی سیاسی نهجا.
- طحانی، غلامرضا. ۱۳۹۱. توسعه سواحل مکران، اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران آمایش سرزمینی و پدافند غیرعامل، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- عبداللهی، ع. ۱۳۹۱. نقش سواحل مکران در امنیت منطقه و امنیت کشور و راهکارهای استفاده بهینه از این سواحل. همایش توسعه سواحل مکران، چابهار.
- عندلیب، ع. ۱۳۸۰. نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران. تهران.
- غلامی نتاج امیری، س. ۱۳۸۴. آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران. معاونت پژوهش مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران.
- غنی نژاد، موسی. ۱۳۹۶. پیشرفت اقتصاد و امنیت ملی، منبع قابل دسترس: www.eghtesadnews.com
- قامت، ج. ۱۳۹۴. منافع ملی و امنیت ملی. انتشارات قومس.
- کامران، حسن، جایگاه سیاست دریایی در جمهوری اسلامی ایران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۱۶۴، ص ۵۹۸-۵۸۵.
- لسترنج، آ. ۱۳۶۷. جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی. ترجمه: محمود عرفان. انتشارات علمی و فرهنگی.
- مهری، عباس. ۱۳۸۱. بررسی مفهوم امنیت ملی و تأثیر آن در توسعه پایدار. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک. شماره ۱۵ از ۷۵ تا ۹۲.
- میرزاده کوهشاهی، مهدی. توسعه مکران؛ ضرورت‌های داخلی و اهمیت منطقه‌ای. فصلنامه دیده‌بان امنیت ملی. شماره ۵۱ از ۱۹ تا ۲۴-تیرماه ۱۳۹۵.

موسی کاظمی محمدی، سید مهدی. ۱۳۷۸. ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری پژوهش موردی؛ شهر قم. رساله دکتری جغرافیای انسانی گرایش شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا.
ناصریان، م. ارزیابی طرح‌های توسعه شبکه ریلی در شرق کشور. همایش چابهار، ترانزیت و توسعه شرق کشور، خردادماه. ۱۳۸۷.
ناصریان، م. منشور حمل‌ونقل. معاونت ساخت و توسعه راه‌آهن، خردادماه ۱۳۸۰.

منابع انگلیسی

- Ahmadi, Seyyed Abbas and Ibrahim Ahmadi (2017), Study of strategic capabilities of Chabahar Free Zone in terms of geopolitical weight and national power of Iran (from internal, regional and international perspective), Strategic Quarterly, No. 83
- Gjøølberg, M., Longva, T., Aalbu, K. (2017). Sustainable Development Goals: Exploring Maritime Opportunities. Høvik, Norway, No-1322
- Koppenjan, J. F. M., Enserink, B. (2009) Public – Private Partnerships In Urban Infrastructures: Reconciling Private Sector Participation And Sustainability. Public Administration Review, 69(2), Pp. 284-296
- Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators (E/CN.3/2016/2/Rev.1), Annex IV (<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/11803>)
- World Commission on Environment and development 1987.134
- World commission on environment and development, 1987
- www.pmo.ir